

Kako je rashodovano društvo?

Strateški stečaj i njegova primena na postjugoslovenskom prostoru na primeru preduzeća Šinvoz

Mladen Perić i Đorđe Tomić

Uvod

Vreme nakon raspada jugoslovenske države obeležio je niz događaja i aktera kojima je i u društvenim naukama posvećeno veoma mnogo pažnje. Transformacija političkog sistema, uspon starih i novih političkih elita, ratovi u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i na Kosovu, kao i postjugoslovenski nacionalizmi, samo su neke od ključnih tema naučnog istraživanja ovog perioda. Brojne studije, monografije, zbornici, članci u časopisima posvećeni su promenama koje su se desile u celoj istočnoj Evropi od početka devedesetih godina 20. veka. Ova istraživanja – bilo iz pera zapadnoevropskih autora ili „domaćih“ stručnjaka – težila su da objasne uzroke i posledice sloma socijalističkih sistema i tzv. demokratizaciju istočnoevropskih društava. Skoro bez izuzetaka nova „demokratija“ je tumačena „u paketu“ sa uvođenjem tržišne ekonomije, a država pre svega kao nacionalna, a ne kao socijalna država. Tumačenje aktuelnih događanja odvijalo se prevashodno u skladu sa Fukujaminim „krajem istorije“: liberalna demokratija i kapitalistički poredak „slobodnog sveta“ konačno su odneli pobjedu nad projektom „realno postojećeg socijalizma“, a činilo se, i nad principima levice uopšte. Uspostavljenoj hegemoniji različitih teorija transformacije – poznatije po pojmu *tranzicije* – na postjugoslovenskom prostoru mogle su konkurisati još jedino nacionalistička tumačenja društva i društvene promene. I jedan i drugi narativ – neoliberalni i nacionalistički – imali su za cilj legitimisanje nove / stare političke elite i novog društvenog poretka. Danas, dakle dvadeset godina kasnije, možemo sa razočarenjem zaključiti da je i jedna i druga strategija imala uspeha: Kao što je normalizovan nacionalizam, tako je normalizovan i novi ekonomski poredak. Istovremeno, postoji i razlika između odnosa prema ova dva fenomena. Dok je kritika nacionalizma od samog njegovog (ponovnog) pojavljivanja tokom devedesetih godina postojala – iako ograničena na uske krugove „alternativne“ intelektualne elite – kritika kapitalizma na postjugoslovenskom prostoru do pre nekoliko godina, ako je i artikulisana, bila je skoro neprimetna. Pritom je upravo ekonomska transformacija ovog dela Evrope ne samo proces koji odlično ilustruje pojedinačne aspekte kapitalističkog poretka, pa samim tim i njegovu kritiku, već ima i značajan uticaj na

svakodnevni život ljudi na ovom prostoru. Kao što je za većinu stanovnika bivše Jugoslavije bilo poražavajuće doživeti inflaciju, „spontanu promenu oblika svojine“, a samim tim i promenu vlasništva nad društvenom svojinom, zatim neformalnu, pa formalnu nezaposlenost, pad opšteg životnog standarda, „sivu ekonomiju“, „crno tržište“, nestašice, neisplaćene lične dohotke itd., skoro podjednako poražavajuća za ta društva jeste činjenica da se čitav ovaj proces retko ili nikako ne dovodi u pitanje. Izuzev nekoliko kritičkih radova o ekonomskim problemima socijalističke Jugoslavije¹ kao i o nastanku nove ekonomske elite tokom devedesetih godina,² većina naučnih istraživanja koja bi se dala svrstati u oblast ekonomske istorije, propast (post)jugoslovenske ekonomije tumači kao propratni efekat teške, ali nužne društvene promene. Tek noviji teorijski i empirijski radovi o društvenoj transformaciji,³ pre svega analize privatizacije i najnovijih radničkih borbi,⁴ kao i opšti istorijski pregledi raspada Jugoslavije⁵ predstavljaju prve značajne pokušaje jedne kritičke analize skorije prošlosti postjugoslovenskih društava.

Sa ciljem potpunijeg razumevanja privatizacije i kritičke analize procesa ekonomske transformacije uopšte, u ovom tekstu biće objašnjen jedan od mehanizama pomoću kog je sistematski uništavana (post)jugoslovenska privreda, a koji se pojačano primenjuje nakon 2000. godine – koja inače važi za prelomni trenutak u postsocijalističkom „prelaznom periodu“ u kom je „pobedila demokratija“. Reč je o strateškom korišćenju stečaja. Koja ekonomska „logika“ stoji iza napora preduzetnika da tek kupljena preduzeća uvedu u stečaj, koji pravni okviri i političke odluke omogućavaju ovaj proces, ko su akteri koji učestvuju u ovom procesu i konačno, koje ekonomske i socijalne posledica ima ova strategija, samo su neka od pitanja na koja ovaj prilog daje odgovor.

¹ Up. Plestina, Dijana (1992): *Regional development in communist Yugoslavia. Success, failure, and consequences*. Boulder: Westview Press; Woodward, Susan L. (1995): *Socialist unemployment. The political economy of Yugoslavia, 1945-1990*. Princeton: Princeton University Press.

² Vidi npr. Bolčić, Silvano (1993): 'Novi menadžeri' u privatnim firmama u Srbiji početkom 90-ih. In: *Sociologija* 35 (2), S. 243–251; Bolčić, Silvano (1993): 'Novi preduzetnici' u Srbiji početkom devedesetih. In: *Sociologija* 35 (4), S. 489–504; Bolčić, Silvano (1994): The spread of entrepreneurship in Serbia in the early nineties. In: *Sociologija* 36 (4), S. 369–401; Cvejić, Slobodan (2002): *Neformalna privreda u post-socijalističkoj transformaciji. "Siva ekonomija" u Srbiji 90-tih*. In: Silvano Bolčić und Anđelka Milić (Hg.): *Srbija krajem milenijuma. Razaranje društva, promene i svakodnevni život*. 1. Aufl. Beograd: Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta, S. 123–140.

³ Vidi npr. Veselinović, Ana; Atanacković, Petar; Klarić, Željko (Hg.) (2011): *Izgubljeno u tranziciji. Kritička analiza procesa društvene transformacije*. Beograd: Rosa Luxemburg Stiftung; Horvat, Srećko; Štiks, Igor (2012): *Dobrodošli u pustinju tranzicije! Postsocijalizam, Evropska unija i nova levica na Balkanu*. In: Miloš Jadžić, Dušan Maljković und Ana Veselinović (Hg.): *Kriza, odgovori, levica. Prilozi za jedan kritički diskurs*. Beograd: Rosa Luxemburg Stiftung, S. 159–176.

⁴ Up. Golić, Slavko (Hg.) (2012): *Jugoremedija, deo drugi... Radničke borbe u Srbiji*. Zrenjanin: Ravnopravnost; Popov, Nebojša (Hg.) (2011): *Radno mesto pod suncem. Radničke borbe u Srbiji*. Beograd; Zrenjanin: Službeni glasnik; Res publica; Luxol-Farmacija; Popović, Željko; Gajić, Zoran (Hg.) (2011): *Kroz tranziciju. Prilozi teoriji privatizacije*. Novi Sad: Alternativna kulturna organizacija.

⁵ Up. Sundhaussen, Holm (2012): *Jugoslawien und seine Nachfolgestaaten 1943-2011. Eine ungewöhnliche Geschichte des Gewöhnlichen*. Wien; Köln: Böhlau.

Koncept strateškog stečaja korporacija

U 1980-tim i 1990-tim godinama u američkoj sociopolitičkoj teoriji sve više se pominje stečaj kao jedna od mogućih strategija koju korporacije mogu primenjivati u određenim uslovima. Sve češće se otvaranje procesa stečaja i nakon toga reorganizovanje korporacija stavlja u kontekst politike i sukoba interesa različitih stejkholdera. Do skora su sudovi u kojima se raspravljalo o sudbini kompanija u stečaju bili rezervisani za advokate, sudije, bankare, finansijske menadžere i druga stručna lica. U novijoj istoriji bili smo svedoci toga da sudovi postaju mesta na kojima se razrešavaju neka od najznačajnijih društvenih pitanja našeg vremena (kao što su sudbine i nadoknade potrošačima koji su imali određene zdravstvene tegobe i probleme zbog upotrebe proizvoda i usluga firmi u stečaju, pitanja najamnina sindikalno organizovanih i neorganizovanih radnika, pitanja funkcionisanja fer tržišne konkurencije i dr.).

Danas ljudi polako počinju da shvataju da biti u stečaju ne znači samo biti „švorc“ (*being broke*). Funkcija stečaja prema savremenom stečajnom zakonodavstvu nije više samo pružanje utočišta finansijski neuspešnim i nesolventnim subjektima. Ona takođe može predstavljati veoma moćno oružje u rukama jakih i finansijski razvijenih kompanija. To je danas naročito tačno zato što subjekti u stečaju, saglasno, recimo, američkom Zakonu o stečaju, imaju veliku društvenu i finansijsku moć.

Iako pojedini istraživači fenomena stečaja i dalje tvrde da stečaj uzrokuje loš menadžment i loše finansijsko stanje kompanije, percepcija se polako menja i stejkholderi uključeni u stečajne procese počinju da uče o njegovoj upotrebi u strateške svrhe. Stečajevi korporacija polako su izašli iz prostog okvira obnavljanja dugova između dužnika i poverilaca i sve češće se koriste za postizanje nekih drugih ciljeva, neostvarivih u uslovima redovnog poslovanja.

Do skora je kod prosečnog menadžera prva asocijacija vezana za stečaj bila: „stanje koje bi po svaku cenu trebalo izbeći“. Međutim, kao rezultat dubokih strukturnih promena u ekonomiji, politici, pravu i organizacionoj politici, stečaj dobija sve naglašeniju stratešku i političku ulogu – a čije prednosti koriste i dobitke stiču najčešće velike korporacije i moćni poverioci. Današnji menadžeri kompanija stečaj više ne doživljavaju kao nešto neprijatno i nešto što bi trebalo izbegavati. Umesto toga, stečaj naglašeno postaje jedna od strategija korporacija za dostizanje postavljenih ciljeva.

Rasprave oko uloge stečaja i reorganizacije kompanija u stečaju i njihovih implikacija na dobrobit privrede i ekonomije još uvek traju. Postoje čak i neki autori koji smatraju da bi reorganizaciju firmi, u kontekstu pomenutog američkog zakona, trebalo ukinuti, ili barem

promeniti. Razlog su učestale zloupotrebe i često nepotrebni stečajni procesi, kao i činjenica da firme u stečaju i nakon završetka procesa reorganizacije i dalje imaju veoma visoke nivoe duga u svojim bilansima stanja.⁶

Bez obzira na pristup, za razliku od upotrebe stečaja u svrhe „lečenja“ kompanija, stečaj danas u mnogim ekonomijama ima i stratešku dimenziju. Kao korporativnu strategiju, stečaj sve više prihvataju i važni kontrolori finansijskog stanja kompanija kao što su komercijalne i investicione banke, osiguravajuća društva i agencije za ocenu boniteta korporativnih obveznika. Institucija stečaja menja dosadašnju pasivnu ulogu firmi proaktivnom ulogom i preuzima se kada se žele postići određeni finansijski i politički ciljevi. Stečajna arena se produbljuje i u njoj počinju da se rešavaju najvažnija društvena pitanja koja svakako izlaze iz okvira prostog namirenja potraživanja poverilaca od strane dužnika. Otišlo se toliko daleko da pojedini strateški konsultanti predlažu svojim klijentima – finansijski uspešnim firmama, stečaj kao stratešku opciju za upravljanje.

Ovde se postavljaju dva logična pitanja. Šta je to strateški stečaj korporacija i koja je razlika između strateškog stečaja i onog koji to nije, odnosno koji je stečaj strateški, a koji nestrategie ili „normalan“. I konačno: koje implikacije ima primena „strateškog“ stečaja u kontekstu postsocijalističke ekonomske transformacije?

U stručnoj literaturi strateški stečaj koji se sprovodi reorganizacijom podrazumeva zadovoljenje najmanje dva osnovna uslova. Prvo, saglasno Poglavlju 11 Zakona o stečaju SAD-a stečaj mora biti pokrenut na zahtev jednog stejkholdera koji ima interese suprotne drugim stejkholderima. Drugo, njegov cilj mora biti rešenje jednog problema koji je predviđen Zakonom (npr. odlaganja i izbegavanja tužbi i određenih finansijskih obaveza).⁷ Autor C. M. Daily definiše strateški stečaj kao „proaktivni pokušaj menadžmenta firmi da se suoči sa pretnjom koju je iskazala druga stejkholderska grupa.“⁸ Dakle, suština strateškog stečaja korporacije je promovisanje interesa jedne grupacije stejkholdera na račun (štetu) drugih i pomeranje rizika sa moćnijih na one slabije.

I strateški i nestrategie stečaj uvek deluje na jednog određenog stejkholdera. Međutim, u nestrategie slučajevima oštećene strane su obično dobavljači i finansijske institucije, a korporacija se ulaskom u stečajnu reorganizaciju štiti od njihovih aktivnosti. Sa druge strane, strateški stečaj pogađa obično neke druge stejkholdere. Međutim, i strateški stečaj može biti

⁶ Šire videti: Bradley, Michael; Rosenzweig, Michael (1992): The Untenable Case for Chapter 11. In: The Yale Law Journal 101 (5), S. 1043–1095.

⁷ Moulton, Wilbur N.; Thomas, Howard (1993): Bankruptcy as a deliberate strategy: Theoretical considerations and empirical evidence. In: Strategic Management Journal 14 (2), S. 125–135; Delaney, Kevin J. (1998): Strategic bankruptcy. How corporations and creditors use Chapter 11 to their advantage; with a new preface. Berkeley: University of California Press.

⁸ Daily, Catherine M. (1994): Bankruptcy in strategic studies: Past and promise. In: Journal of Management 20 (2), S. 263–295.

usmeren protiv interesa poverilaca, ali to ne može biti klasična ranije pomenuta zaštita. Drugim rečima, da bi neki stečaj dobio epitet „strateškog“, on mora uključiti plan aktivnosti koji menadžeri ne bi mogli sprovesti u redovnim poslovnim uslovima.

Nestrateski stečaj bavi se obavezama (dugovima) nastalim u uslovima redovnog poslovanja dužnika⁹ i cilj mu je pružanje zaštite kompaniji dok se ne strukturira plan reorganizacije u kome će na adekvatan način biti predloženo razrešenje problema izmirivanja obaveza. Strateski stečaj takođe pristupa tom problemu, ali nema za cilj namirenje obaveza poverioca, ili i ako ima, onda to čini na neki novi način, neprimeren klasičnom stečaju i kompenzaciji poverilaca iz imovine dužnika.

Autor J. P. Sheppard ide korak dalje od prostog definisanja strateškog stečaja i daje osnovne atribute – u vidu naredne komparativne tabelarne tipologije – koji treba da budu zadovoljeni kako bi se neki stečaj mogao nazvati strateškim.

Tabela 1. Strateski versus nestrateski stečajevi

Atributi	Nestrateski stečajevi	Strateski stečajevi
Stečaj deluje u najvećoj meri na jednu stejkholdersku grupu:	Obično na komercijalne / finansijske poverioce	Obično na neke druge stejkholdere koji nisu komercijalni i finansijski poverioci (često su to potrošači)
Pokretanje stečaja je na račun drugih:	Ugroženi stejkholderi preuzimaju i prihvataju određenu količinu rizika u odnosima sa korporacijom u stečaju	Ugroženi stejkholderi obično ne prihvataju rizik u odnosima sa korporacijom u stečaju
Pokretanje stečaja je motivisano jednim problemom:	Poverioci pokušavaju da zaplene imovinu koja je upotrebljavana kao kolateral	Ometanje normalnih operacija kako bi jedan stejkholder (obično menadžment) mogao da ostvari strateške ciljeve
Pokretanje stečaja može biti percipirano kao plan ili zavera:	Korporacija ulazi u stečaj da bi se zaštitila od poverilaca	Korporacija otvara stečajni postupak da bi mogla da obnovi ugovore
Pokretanje stečaja može biti percipirano kao proaktivno:	Korporacija ostvaruje gubitke usled aktivnosti stejkholdera	Korporacija bi mogla ostvarivati gubitke zbog delovanja stejkholdera

Prilagođeno prema: Sheppard, Jerry Paul (1995): Beautifully broken benches. A typology of strategic bankruptcies and the opportunities for positive shareholder returns. In: Journal of Business Strategies 12 (2), S. 99–134.

⁹ Misli se na obaveze koje su posledica obavljanja osnovne delatnosti dužnika. U njih spadaju komercijalne obaveze za isporučene robe i usluge koje se koriste u proizvodnji, odnosno obaveze prema komercijalnim dobavljačima i obaveze za primljena finansijska sredstva od finansijskih dobavljača (kreditora).

Teorije korporativnih stečajeva

Ideja da stečaj može biti strategija za pojedine kompanije, dovodi u pitanje ne samo zdravorazumsko shvatanje stečaja kao nečega što treba izbegavati, nego i većinu teorija o stečaju koje su dugo zanemarivale stratešku dimenziju tog procesa. Većina teorija paušalno ocenjuje da je uzrok većine korporativnih bankrotstava loš menadžmet. To je jedan na prvi pogled veoma logičan odgovor. Međutim, velika većina teorija se ne udubljuje u suštinu problema i ne pokušava da uporedi menadžment finansijski uspešnih i neuspešnih, nesolventnih i kompanija u stečaju i da tu napravi neku paralelu – jer, svakako, loš menadžment postoji i u finansijski snažnim kompanijama.

U narednom tekstu biće predstavljene osnovne teorije stečaja koje nastoje da osvetle problematiku korporativnog stečaja iz aspekta ekonomskih i pravnih nauka.

Ekonomске teorije stečaja

Ekonomisti i pravници su se u odnosu na ostale istraživače društvenih nauka najviše bavili proučavanjem fenomena stečaja korporacija i njegovih implikacija na ključne stejkholdere. Međutim, sve do skora, što se tiče ekonomsko-finansijske literature, tema stečaja bila je obrađena u jednom ili dva poglavlja u okviru udžbenika koji su se bavili korporativnim finansijama.

Osnovni razlog zbog kojeg proučavanje fenomena stečaja nije naišlo na veću pažnju jeste što je velika većina istraživača tumačila stečaj kao tehničko pitanje – situaciju u kojoj dugovi prevazilaze imovinu firme. Sve što treba uraditi je reorganizovati ili likvidirati kompaniju, raspodeliti imovinu poveriocima obezbeđenih i neobezbeđenih potraživanja i akcionarima (ukoliko nešto ostane za njih). Ako se pođe od takvog stava, nema razloga za dalje istraživanje.

Što se tiče mikroekonomskih teorija, one ističu da je stečaj poslednja faza u životu svake kompanije, kao što je uostalom i smrt kraj života svakog pojedinca. U svojoj faznoj egzistenciji firme prolaze kroz faze nastajanja, uspona, stabilnosti, propadanja i likvidacije. Mikroekonomske teorije ističu pozitivnu ulogu stečaja kao mehanizma za razdvajanje profitabilnih od neprofitabilnih kompanija. Po njima takav tržišni mehanizam dovodi do povećanja sistemske efikasnosti tržišta i ekonomije u celini, doprinoseći da progresivne i efikasne kompanije preuzimaju mesto onih manje uspešnih.¹⁰ Ovde je očigledna primena

¹⁰ Šire videti: Aldrich, Howard (1979): Organizations and environments. Englewood Cliffs: Prentice Hall.

organskog pristupa prema kome se pravi paralela sa prirodnom selekcijom živih organizama i sa principom opstajanja najačih. Generalni nedostatak ovih teorija je što stečaj posmatraju samo kao izlazak kompanija sa tržišta, dok proces likvidacije i reorganizacije preko kojih se može voditi proces stečaja nije predmet njihovog interesovanja.

Sadašnja stečajna praksa ipak govori u prilog tezi da, pored čisto ekonomsko finansijskih uzroka, i organizacioni i politički faktori igraju veoma važnu ulogu prilikom odlučivanja o tome da li neka firma treba da ode u stečaj ili ne. Takođe, isti faktori u velikoj meri opredeljuju da li će neka firma biti likvidirana ili će joj biti data druga šansa kroz proces reorganizacije i restrukturiranja.

Za razliku od mikroekonomskih, makroekonomske teorije bavile su se stečajevima korporacija mnogo više, te iz ovog ekonomskog aspekta ima znatno veći broj naučnih radova i knjiga. Težište makroekonomskih teorija bilo je predviđanje stečajeve kompanija u zavisnosti od promene različitih makroekonomskih varijabli. Iako su te teorije napravile veliki iskorak, uvodeći visoko sofisticirane modele radi predviđanja tako važne pojave kao što je stečaj kompanija, njihova polazna pretpostavka je bila da je stečaj isključivo posledica menadžerske nekompetentnosti. Takođe, pristalice makroekonomske teorije su za svoje modele uglavnom koristili računovodstvene informacije iz finansijsko-računovodstvenih izveštaja,¹¹ ne ulazeći pri tome u njihovu verodostojnost. Ti modeli uzimaju podatke iz finansijskih izveštaja, stavljaju ih u različite odnose (npr. veličina duga u odnosu na akcionarski kapital ili ukupnu imovinu, veličina tokova gotovine posmatranih u odnosu na dug, itd.), a zatim analizu prebacuju na makro nivo, proširujući analizu na nivo nacionalnog i svetskog tržišta i zatim prate kretanje stečajeve u odnosu na promene ključnih makroekonomskih agregata. Međutim, ono što ostaje negde u sredini uopšte nije istraženo. To je upravo političko-socijalna dimenzija korporativnih stečajeve, gde različiti stakeholderi u međusobnoj interakciji i demonstraciji finansijske i društvene moći određuju sudbinu današnjih korporacija. Dakle, predmet interesovanja tih modela nije socioekonomski milje firmi u kojem se dužnici, dobavljači, poverioci, osiguravajuće kompanije, državne regulatorne agencije i drugi stakeholderi bore za ostvarenje sopstvenih interesa, određujući konačni ishod i održanje korporacije. Ti modeli očigledno ne uviđaju razliku između likvidacije, reorganizacije i voljnog (dobrovoljnog) stečaja. Stavljanje u isti koš svih kompanija u stečaju zajedno pokazuje nerazumevanje i odsustvo svesti o jednoj veoma važnoj dimenziji stečajnih procesa.

Preovlađujuće ekonomsko poimanje stečaja zasnovano je na, u najmanju ruku, nepotpunim pretpostavkama. Ono se tretira kao ekonomsko stanje u kojem obaveze prevazilaze imovinu i kao organizacioni odgovor ili način prilagođavanja. Na osnovu toga se

¹¹ Ovde se mora istaći da noviji modeli naučnog predviđanja korporativnih bankrotstava sve više koriste tržišne pokazatelje uspeha poslovanja firme kako bi prevazišli nedostatke knjigovodstvenih podataka.

može zaključiti da je glavni uzrok stečaja čisto ekonomske prirode (nesolventnost kompanije), a on može biti makro ili mikro karaktera – u zavisnosti od karaktera faktora koji su ga izazvali. To je svakako nepotpun pristup.

Pravne teorije stečaja

U drugoj polovini 80-tih godina XX veka tzv. *pravni i ekonomski pokret (law and economics movement)* ostvaruju veliki uticaj na pravne teorije korporativnih stečajeva. Pravno-ekonomska teorija tvrdi da zakoni koji su pravni okvir za stečajeve korporacija ne treba da se bave rehabilitacijom poslovanja. Po toj teoriji zadatak nadležnog suda je da vodi brigu o ukupnoj ekonomskoj efikasnosti na makro nivou. Što se tiče samog zakona koji treba da reguliše stečaj, njegova primarna uloga je da utiče na poverioce i dužnike da odaberu stečaj kada je on u funkciji maksimiranja povrata poverilačkih uloga. Sud odlučuje između alternativnih strategija reorganizacije i likvidacije na osnovu toga da li će firma koja otvara stečajni postupak više vredeti kao celina ili kao dezintegrisani skup delova. Iz toga sledi da stečaj treba da bude strukturiran tako da ga poverioci i dužnici mogu primeniti u najoptimalnijem trenutku – kada stopa povrata uloga prioriternih poverilaca obezbeđenih potraživanja i poverilaca neobezbeđenih potraživanja i akcionara bude najveća.

Pravno-ekonomska teorija je postavila sebi zadatak da produkuje jednu opštu teoriju stečaja.¹² Dobar deo pretpostavki i zaključaka prethodno obrađenih ekonomskih teorija pravno-ekonomska teorija je preuzela i ugradila i u svoje objašnjenje i poimanje stečajnog procesa. Zbog toga, ona pati od istih nedostataka kao i ranije pomenute ekonomske teorije.

Pravno-ekonomski pravac objašnjava kako bi upravljačke strukture racionalne firme trebalo da se ponašaju, a ne kako se zapravo ponašaju u različitim okruženjima uz uticaj različitih stejkholdera. Ti subjekti su vođeni kako sopstvenim interesom i namerom da povrate što veći deo sopstvenih uloga, tako i emocijama i očekivanjima.¹³

Socio-političke teorije stečaja

Za razliku od pravnih i ekonomskih škola, socio-političke teorije stečaja orijentišu se na proučavanje onoga što se stvarno dešava u stečajnim procesima. One ističu da se pravila utvrđena od strane prethodno razmatranih teorija vrlo često ne poštuju i da su procesi reorganizacije i likvidacije korporacija podložni ekstenzivnim pregovorima koji mogu dovesti do značajnih razlika u preraspodeli stečajne mase u odnosu na to što bi trebalo prema

¹² Šire videti: Jackson, Thomas H. (2001): *The logic and limits of bankruptcy law*. Washington, D.C: Beard Books.

¹³ Veoma važan faktor u zadovoljenju različitih stejkholdera prilikom naknade njihovih potraživanja je to šta su drugi relevantni subjekti dobili, odnosno kako i koliko su obeštećeni. Taj parametar igra glavnu ulogu prilikom procene konačnog ishoda stečaja iz perspektive pojedinačnih stejkholdera.

stečajnoj pravnoj regulativi.

Teoretičari ekonomske i pravne škole polaze od toga da su imovina i obaveze firmi jednoznačno definisani pojmovi i da oko toga šta se podrazumeva pod imovinom i obavezama ne sme da bude rasprave i drugačijih tumačenja. Upravo socio-političke teorije ukazuju da različiti stejkholderi u skladu sa svojom pregovaračkom moći mogu uticati na „oblikovanje“ imovine i obaveza u skladu sa sopstvenim interesima. Ti stejkholderi – u suprotnosti sa shvatanjima pravne i ekonomske teorije – pristupaju pregovorima sa različitim pozicijama moći.¹⁴ Dakle, socio-politička teorija ukazuje da stečaj često nema neutralnu funkciju, u smislu mehanizma isplate poverilaca i da pojedine grupe stejkholdera mogu biti i nepošteno tretirane. Umesto da na stečaj gledaju tehnički kao na stanje u kojem obaveze (dugovi) prevazilaze imovinu, socio-političke teorije nastoje da demistifikuju stratešku dimenziju ovih procesa.

Sociologija poslovanja u slučajevima poslovnih kriza, pa i u slučaju stečaja, jednostavno predlaže drugačija rešenja u procesu donošenja važnih odluka u odnosu na rešenja koja predlaže ekonomska i pravna teorija. Ta nova shvatanja pružaju okvir za analizu organizacionih aktivnosti u stečajnom procesu. Uočavanje značajnog socijalnog faktora u obličavanju konačnog ishoda stečaja otvara vrata za strukturiranje ekonomske racionalnosti u takvim socijalno-ekonomskim situacijama. Veliki deo literature do 1990-tih godina apstrahuje značaj socijalnih mreža i međusobnih odnosa stejkholdera u okviru njih i njihove uloge u oblikovanju i predviđanju organizacionog ponašanja. Na makro nivou proučavanje ovih fenomena dobija još složeniji odraz. Akcije korporacija su pod uticajem šireg društvenog sistema koji određuje socijalni imidž i prihvatljivost stečaja, kao i regulative koja određuje načine i vreme opcija koje stoje na raspolaganju.

Dakle, proučavanje implikacija stečajeva korporacija mora napraviti jedan značajan otklon od ekonomskog funkcionalizma, koji je dominirao stručnom literaturom tako dugo vremena.

Kontroverze postjugoslovenske stečajne mafije

U predhodnom delu prikazani su mehanizmi i tumačenja stečaja u njegovoj strateškoj funkciji. Takva upotreba stečaja po pravilu ima negativne posledice i po finansijsko stanje

¹⁴ Poveriocima je najčešće u interesu da se proces likvidacije nad bankrotiranom firmom što pre izvede, kako bi bili kompenzirani za svoje uloge u što kraćem vremenu i kako ne bi došlo do daljeg propadanja imovine. Sa druge strane, akcionarski interes je da firma prođe kroz proces reorganizacije, i da u slučaju da on bude uspešan, oni mogu da podele uspehe u vidu rasta cena akcija i dividendi te firme. U zavisnosti od društvene i ekonomske moći akcionara i poverilaca će zavisiti i sudbina kompanije. Kao rezultat toga se može desiti da firma koja ima perspektivu – a pod uticajem veće moći poverilaca – može biti likvidirana, a, takođe, firma koja nema perspektivu i budućnost – u slučaju da su akcionari moćniji – može otići u proces reorganizacije.

preduzeća, ali i po zaposlene u tom preduzeću. Dok su u zapadnim ekonomijama još od sedamdesetih godina poznati slučajevi u kojima je menadžment pojedinih kompanija uspeo da zloupotrebi instituciju stečaja, ekonomski razvoj na postjugoslovenskom prostoru od početka devedesetih godina 20. veka doveo je do pojave jednog za ove prostore novog fenomena, sve više prisutnog u medijima: tzv. *Stečajne mafije*. Radi se o organizovanoj grupi pojedinaca koji su sistematski doveli firme do bankrotstva i na taj način ostvarivali značajne finansijske koristi za sebe, rušeći pri tome pravne i ekonomske osnove na kojima se zasniva institucija stečaja. U pitanju je grupa koju čine činovnici pravosuđa, nekoliko preduzetnika, jedan direktor domaće banke i policijski inspektor. Njihovo hapšenje je tadašnji ministar finansija Mlađan Dinkić ocenio kao „najveći udarac privrednom kriminalu i korupciji u Srbiji posle 5. oktobra 2000. godine“. Apostrofirao je i da je reč o „najvećoj grupi organizovanog privrednog kriminala ikad otkrivenoj u Srbiji“, te da je uhapšeni Goran Kljajević (predsednik Trgovinskog suda) „vrh korupcije i stečajne mafije“.¹⁵ No, sve te navode je prethodno potrebno dokazati, jer su sudski procesi pred Specijalnim sudom protiv navedenih lica još uvek u toku.

Osnovna „delatnost“ Stečajne mafije bile su mahinacije stečajevima državnih preduzeća i njihovom naknadnom privatizacijom. Uhapšeni se terete za davanje i primanje mita, odavanje službene tajne, zloupotrebu službenog položaja, protivpravno prisvajanje imovinske koristi, itd. Tužilaštvo je uhapšene okarakterisalo kao Organizovanu kriminalnu grupu, a šteta se procenjuje na nekoliko desetina miliona evra. Čitavim postupkom se zbog toga bavi i Specijalno tužilaštvo za organizovani kriminal. Centar „otakanja“ novca je u Trgovinskom sudu, ali konstrukcija je složenija, a posledica prosta: državni novac odlazi u privatne džepove. U tome je, pored suda, učestvovao i tada državni trgovinski lanac *C market*, tadašnja državna banka *Poštanska štedionica* i nekoliko privatnih preduzeća.

Stožer analize je iskorišćavanje državnih preduzeća i njihovo „guranje“ u stečaj. Slučaj podrazumeva davanje i primanje mita, zloupotrebu položaja i odavanje službene tajne – a sve to kroz stečajne postupke preduzeća *Beko*, *BIM Slavija*, *Ineks*, *Rad*, *C market*, *Jugoeksport* i dr. Princip na kojem je funkcionisala Stečajna mafija je sledeći: investitor (kupac) odluči da preuzme neku firmu koja obično ima veliku imovinu. S obzirom da nije spreman da plati tržišnu cenu preduzeća (jer je njegov interes da zaradi novac preprodajući jeftino kupljeno preduzeće) investitor nalazi insajdera u preduzeću (obično nekoga iz menadžmenta), kupuje ga ispod tržišne cene i namerno ga dodatno zadužuje. Često je slučaj da investitor sa tom firmom radi od ranije i da imaju istoriju poslovnih odnosa. Zabeleženo je u par slučajeva da iskorišćavanje firme počinje već u toj fazi, jer su investitori vršili plasmane repromaterijala firmama sa naduvanim fakturama ili su kratkoročno pozajmljivali novac sa zeleniškim

¹⁵ Ikonić, Slobodan; Vrzić, Nikola (2006): Trgovinski sud i privredni kriminal. U: NIN, 19.04.2006 (2886). Online dostupno na http://starisajt.nspm.rs/ekonomskapolitika/2006_trgsud1.htm, poslednji pristup 14.07.2012.

kamatama. Menadžment firme potpisuje te štetne ugovore i za tu uslugu dobija nadoknadu od investitora. Posle izvesnog vremena, kada firma usled narastanja obaveza postaje prvo nelikvidna, a zatim i nesolventna; investitor poverilac pokreće stečaj da bi preuzeo tako ruinirano preduzeće uz minimalne troškove za njega.

Odlaskom preduzeća u stečaj, potplaćeni deo menadžmenta je završio posao za koji je bio plaćen. Tada se investitor obezbeđuje svojom logistikom unutar pravnih institucija sistema, pa podmićuje predsednika suda, stečajnog sudiju i stečajnog upravnika koji vrše likvidaciju preduzeća, primajući mito od njega.¹⁶ Tako se stečaj pretvara u likvidaciju firme, jer je to u interesu Stečajne mafije koja “zarađuje” novac na taj (protivpravni i neetični) način.¹⁷

Nakon toga, čeka se likvidaciona aukcija na kojoj bi se mogla kupiti firma i njena imovina. Ta aukcija je posebno pogodna za takve investitore, jer se posredstvom nje može kupiti firma i imovina bez obaveza prema radnicima i drugim stejkholderima, jer poverioci moraju da se zadovolje sa značajnom redukcijom njihovog potraživanja. S obzirom da je i investitor poverilac, on često glumi nezadovoljstvo, kako bi njegov nastup bio što uverljiviji.

Finansijski konultant Branko Dragaš s pravom na svom vebsajtu postavlja pitanje kako je moguće da se iz stečaja proda koncern *Sartid* za svega 23 miliona, kada samo fabrika *Belih limova* u Šapcu vredi 120 miliona, a čitav *Sartid* preko 500 miliona SAD\$? Takođe, slučaj *Brodogradilišta* Beograd koje je prodato iz stečaja za 13 miliona SAD\$, a njegova je tržišna vrednost je procenjena na čitavih 270 miliona EUR. Ili slučaj nekada najvećeg trgovinskog lanca na Balkanu *Robnih kuća Beograd* koje su namerno „gurnute” u stečaj i gde je stečajni upravnik tvrdio da su obaveze 134 miliona, a da je kapital svega 130 miliona EUR, što je značilo da preduzeće treba odmah likvidirati. Nakon angažovanja od strane zaposlenih radnika te kompanije, Dragaš je sa svojim timom došao do procene od 833 miliona EUR (po likvidacionoj metodi). To znači da je taj kapital bio dovoljan da pokrije sve dugove prema poveriocima, da se isplate sve zaostale plate radnicima i da čak ostane kapitala za upis akcija.¹⁸ Da ovakva upotreba stečaja nije izuzetak, već sve češće postaje pravilo, pokazuje i slučaj zrenjaninskog preduzeća *Šinvoz*. Na ovom primeru mehanizam i posledice strateške upotrebe stečaja biće detaljno analizirane.

¹⁶ Na našim prostorima je zabeležena apsurdna situacija da da su neki stečajni upravnici vodili po 64 stečaja u nekoliko godina, što je svakako svetski rekord. Dešavalo se i da jedan upravnik u jednom trenutku vodi čak 25 stečajeva! Up. Didanović, Vera (2006): Teorija zavere i druge zavere. Stečajna mafija. U: Vreme, 20.04.2006 (798). Online dostupno na <http://www.vreme.com/cms/view.php?id=450323>, poslednji pristup 14.07.2012.

¹⁷ Takođe, zabeleženo je i da zemlje u okruženju (npr. Hrvatska i Crna Gora) imaju svoje stečajne mafije. Šire videti: [SEEbiz]; [Vijesti] (2011): Stečajna mafija po nižim cijenama kupuje imovinu propalih preduzeća. U: SEEbiz.eu, 01.08.2011. Online dostupno na <http://trend.seebiz.eu/stečajna-mafija-po-nizim-cijenama-kupuje-imovinu-propalih-preduzeca/ar-10008/>, poslednji pristup 14.07.2012.

¹⁸ Dragaš, Branko (2006): Stečajna mafija. Beograd. Online dostupno na http://www.dragas.biz/index.php?option=com_content&view=article&id=1514:stena-mafija&catid=104:komentari&Itemid=69, poslednji put aktualizovano 17.04.2006, poslednji pristup 14.07.2012..

Strateški stečaj kompanije Šinvoz

Kompanija Šinvoz je jedna od najstarijih fabrika u zrenjaninskom okrugu. Takođe, jedan je od manufakturnih giganta koji zapošljava oko 700 radnika i prostire se na 45000 m². Današnja kompanija je nastala od *Železničke radionice*, osnovane 1887. godine. Od tada, kompanija je doživljavala brojne cikluse rasta i razvoja, proširenja kapaciteta i modernizacije. Kompanija se inače bavi proizvodnjom i održavanjem železničkih transportnih sredstava i delova.

U ovom delu rada analizira se zloupotreba stečajnog postupka i dovođenje te kompanije u stečaj, a sve da bi se postigli određeni ciljevi koji nisu regulisani tim postupkom.

Zrenjaninski Šinvoz jedno je od 623 neuspešno privatizovanih preduzeća¹⁹ u Srbiji sa slabim šansama da ponovo bude prodato. Firma je zbog lošeg poslovanja novog vlasnika Nebojše Ivkovića bankrotirala, kupoprodajni ugovor je raskinut, a njeni radnici očekuju da će stečaj biti poništen i da će se vratiti na svoja radna mesta. Taj slučaj je izazvao veću pažnju javnosti od dosadašnjih poništenih privatizacija, jer se sumnja da je novi vlasnik umešan u namerno upropaštavanje kompanije.

Pravilo je da nakon raskida kupoprodajnog ugovora, akcije koje su radnici dobili u privatizaciji ostaju njihovo vlasništvo, a ostatak se ne prodaje ponovo na aukciji već se prenosi Akcijskom fondu koji potom treba da ih proda na berzi. Nesavesni kupac, za razliku od toga, nema prava na povraćaj plaćenog iznosa na ime ugovorene cene. Privatizacije se, kada govorimo o aukcijskim prodajama, najčešće poništavaju jer novi vlasnici ne isplaćuju državi rate prodajne cene za preduzeće. Sledeći na listi najčešćih razloga za raskid je neispunjavavanje investicionih obaveza, pa zatim promena delatnosti firme. Kada u svojim redovnim kontrolama Agencija otkrije da ugovor nije ispoštovan, najpre opominje novog vlasnika, a ukoliko se on i na to ogluši sledi poništavanje privatizacije. Do 2005. godine, Agencija je imala pravo da raskid ugovora traži od suda, pa bi tek u sudskom procesu (koji u našoj zemlji često predugo traju) došlo do poništenja privatizacije. Tada je Zakon izmenjen i doneto je efikasnije rešenje, pa Agencija sada može da poništava kupoprodaje bez sudskog procesa.²⁰

Stečaj Šinvoza je na osnovu odluke Trgovinskog suda u Zrenjaninu pokrenut novembra 2007. godine, a zatražila ga je beogradska firma *TTC Logistik – Šinvozov* poverilac, jer je prema podacima koji su predstavljeni Trgovinskom sudu račun Šinvoza bio u blokadi

¹⁹ [N., N] (2011): Neuspešna promena vlasništva. U: Akter, 18.04.2011. Online dostupno na <http://www.akter.co.rs/ekonomijaprint/3562-neuspenska-promena-vlasnitva.html>, poslednji pristup 15.08.2011.

²⁰ Skupština Republike Srbije (2007): Zakon o privatizaciji. U: Službeni glasnik RS (38/01, 18/03, 45/05, 123/07).

neprekidno 61, a sa prekidima 201 dan u iznosu od gotovo 32 miliona dinara.²¹ Zaposleni radnici su tada izrazili sumnju da je blokada računa izmanipulisana i veštačka, kako bi došlo do bankrotstva. U prilog tom stavu, radnici su apostrofirali činjenicu da je generalni direktor kompanije Dragan Jevtović istovremeno i član Upravnog odbora *TTC Logistik* – firme koja je zapravo tražila uvođenje stečaja u *Šinvoz*, kao poverilac. Takvo stanovište je podržalo i Ministarstvo ekonomije i regionalnog razvoja.

Nezadovoljni radnici su od nadležnih državnih institucija tražili raskid ugovora o privatizaciji i rešavanje nagomilanih problema. Zbog toga su stupili u štrajk, a jedan deo radnika je pribegao i najradikalnijim merama, demonstrirajući sopstveni protest štrajkom glađu. Zabeleženo je i da je jedan četrdesetogodišnji radnik preminuo od posledica takvog štrajka.

Firma *Šinvoz* je prodana na aukciji u martu 2004. godine, kad je Nebojša Ivković kupio 56% kapitala za 240 miliona dinara i obavezao se da u naredne tri godine investira 17,9 miliona dinara. Agencija za privatizaciju je izvršila pet kontrola do decembra 2007. godine i ocenila je da Ivković ispunjava obaveze koje je preuzeo. Ipak, poteškoće nastupaju iste godine kad je Ivković postao vlasnik 67,9% tog preduzeća tako što je pet dizel lokomotiva kojima su *Železnice Srbije* otplatile 80 odsto duga prikazao kao investicije, a bile su zapravo namenjene za staro gvožđe. Takođe, on je počeo da zadužuje kompaniju, a poverioci su bile firme u njegovom vlasništvu: *IT Logistika* i *Jugopapir*; koje su i pokrenule stečajni postupak.

Po tvrdnjama radnika, cilj Ivkovića je bio da preko svojih firmi postane vlasnik ukupne imovine *Šinvoza* uz pomoć pogodnosti koji nudi stečajni postupak – naplatom potraživanja njegovih firmi dok se kompanija nalazi u tom procesu. Takođe, kako radnici ističu, namera mu je da manjinski akcionari ostanu bez vlasničkog udela, a radnici bez radnih mesta. Poučeni primerom takođe zrenjaninske firme *Jugoremedije* – čiji su radnici posle dvogodišnjeg protesta dokazali da je novi vlasnik nezakonito povećao udeo i vodio firmu u stečaj – *Šinvozovi radnici* su 28. decembra odlučili da štrajkuju sve dok se državne institucije ne odrede prema tom slučaju. Protest je pokrenut odlukom Agencije za privatizaciju da Ivkoviću da dodatni rok da dostavi dokaze o ispunjenju ugovorenih obaveza.

Kontrolom poslovanja i ispunjavanja ugovorenih obaveza na osnovu izveštaja ovlašćenog revizora kompanije *Šinvoz*, novosadski ogranak Agencije za privatizaciju je došao do zaključka da finansijski izveštaji nisu prikazivali pravo stanje u kompaniji. Reviziju poslovanja radio je Milenko Andžić, a anagaožovala ga je revizorska kuća *Privredni savetnik*. Radnici i mali akcionari očekuju da se protiv revizora pokrene odgovarajući postupak pred pravosudnim

²¹ U prospektu za 2007. godinu kompanija *Šinvoz* je takođe objavila neto gubitak od 23.473.000 dinara. Šire videti [Šinvoz] (2007): Prospekt. Izd. Beogradska berza. Beograd. Online dostupno na http://www.belex.co.yu/prospekti/SINV____.html, poslednji pristup 01.09.2007..

organima.

Stečaj posmatran kroz prizmu radničkih interesa

Radnički problemi su, prema njihovim rečima, počeli ubrzo posle privatizacije, kojom je radnicima i penzionerima pripalo 44% akcija, a država je preostalih 56% prodala Nebojši Ivkoviću.

Prema uslovima ugovora, Ivković je bio obavezan da investira u firmu i da na osnovu investicije poveća svoj vlasnički udeo. Prema tvrdnjama radnika, tu ugovornu obavezu je Ivković 2005. godine „ispoštovao” na sledeći način: pet rashodovanih dizel lokomotiva nabavljenih radi sečenja u staro gvožđe prikazao je kao investiciju, a nakon toga se uknjižio kao vlasnik 76% akcija firme. Radnici kažu da su o tome obavestili Agenciju za privatizaciju i zahtevali kontrolu, ali da je, kao što je rečeno ranije, nekoliko nalaza Agencije u naredne dve godina potvrđivalo da nije bilo nepravilnosti.

Radnici takođe tvrde i da su vlasnik i njegov menadžment svesno počeli da upropaštavaju i gase fabriku s obzirom je istekla ugovorna obaveza održavanja kontinuiteta proizvodnje. Isto tako, oni tvrde da jedino što vlasnika firme zanima je atraktivna lokacija na kojoj se fabrika nalazi, odnosno zemljište na kojoj je fabrika locirana. Radnici dodaju i da je vlasnik tokom 2007. godine u potpunosti obustavio rad u fabrici i da je kao tehnološki višak otpuštao sve veći broj radnika. *Šinvoz* je kroz poslovne odnose sa firmama čiji je vlasnik takođe Ivković bivao sve zaduženiji, a na osnovu tih dugova je i pokrenut stečaj. Smatraju da je vlasnik sam izazvao stečaj, da bi zatim ponovo preuzeo firmu kao vlasnik 100% kompanije.²²

Pristup menadžmenta firme

Direktor *Šinvoza* do pokretanja stečaja, Dragan Jevtović, ističe da njegovo mišljenje nije bila zainteresovana da čuje većina elektronskih i štampanih medija. On tvrdi da problemi i poteškoće kompanije potiču od grupe ljudi koji pokušavaju da sačuvaju privilegije koje su imali do privatizacije; a svoju snagu, oni delimično crpe i iz podrške zaposlenih radnika. Ta grupa je blokirala rad firme tvrdeći da se bori protiv vlasnika i jednostavno nije želela da radi. „Od kraja 2006. i u 2007. godini *Šinvoz* nijednog meseca nije ostvario plan proizvodnje više od

²² Aktuelno stanje vlasničke strukture *Šinvoza* je: država – na ime Akcijskog fonda – prema aktuelnom preseku stanja, ima 42,92% akcija kompanije, tj., tačno 51.353 akcije. Nebojša Ivković ima 25,04%, odnosno 29.960 akcija. Ostalih 32% akcija nalazi se u vlasništvu malih akcionara, njih tačno 1.995. Kao što je rečeno, država je posedovala 56% akcija, ali je Ivković taj procenat smanjio dokapitalizacijom. Zato je on, iako je ugovor raskinut, i vlasnik četvrtine *Šinvoza*. Videti: [N., N] (2008): Stečaj za svoj džep. U: Večernje novosti, 17.05.2008. Online dostupno na <http://www.svevesti.com/a72812-ste%C4%8Daj-za-svoj-d%C5%BEep>, poslednji pristup 14.07.2012; Turudić, Momir (2008): Radnici lete u nebo. Slučaj "Šinvoz". U: Vreme, 24.01.2008 (890). Online dostupno na <http://www.vreme.com/cms/view.php?id=570111>, poslednji pristup 14.07.2012.

60 ili 70%, pa je fabrika sa 500 zaposlenih praktično radila sa polovičnom efikasnošću, što je moralo dovesti do nelikvidnosti. Prosečno odsustvovanje sa posla bilo je 40%, dok je normalno oko 15%.”²³

Direktor Jevtović je u maju 2007. godine poslao sve radnike na jednodnevni prinudni odmor, nakon čega je angažovao 250-300 ljudi (koji su preporučeni sa nižih nivoa menadžmenta kao dobri radnici) dovoljnih za održavanje kontinuiteta proizvodnje. Međutim ti radnici nisu mogli da zarade plate za sve zaposlene. Nakon 45 dana svi radnici su vraćeni na posao i neracionalnosti i gubici su nastavili da se gomilaju. U prilog tezi da je kompanija imala sasvim dovoljno posla on ističe sledeće: „Fabrika je 1. januara 2007. imala stopostotnu uposlenost za sledećih devet meseci, ali je za tih devet meseci urađeno koliko bi bilo normalno za tri, upravo zbog opstrukcije. Fabrika ima nezavršenih poslova, i plan nije likvidacija, već reorganizacija u kojoj bi sto ljudi praktično odmah posle ispitnog ročišta²⁴ počelo da radi, posle čega bi bilo uposleno od 200 do 250 ljudi. Planirano je da fabrika obavlja rekonstrukciju novih modernih teretnih vagona, za kojima u svetu postoji velika potreba, u fabrici ih trenutno ima oko 400, što je posao za naredne dve godine, deset vagona već očekuje kupac u inostranstvu.”²⁵

Jevtović dalje tvrdi da je novi vlasnik ulaganjem sredstava ponovo osposobio fabrička postrojenja za rad, izmirio sve dugove i zaostale neisplaćene zarade. On takođe smatra da je normalno to što je vlasnik ulagao novac u *Šinvoz* preko svojih firmi (u vidu kredita i pozajmica) i kaže da je na taj način u firmu ušlo nekoliko miliona evra. Što se tiče problematične dokapitalizacije i spominjanih lokomotiva, on kaže sledeće: „Većinski vlasnik uplatio je 18 miliona dinara na račun fabrike, od čega je za veći deo kupljeno ono što je potrebno fabrici. Problem je nastao kada je Poreska uprava skinula sa računa preduzeća određenu sumu. U tom trenutku su od železnice kupljene lokomotive o kojima pričaju štrajkači i plaćene su kompenzacijom. U pitanju su manevarske dizel lokomotive koje smo želeli da rekonstruišemo i remontujemo, i da ih zatim plasiramo u industriju zemalja u okruženju. Nažalost, tender za takve lokomotive koji je raspisala železara u Zenici nam je izmakao pa lokomotive nisu završene, osim jedne. Spor je nastao oko 30.000, a samo jedna takva završena lokomotiva vredi 200.0000 EUR.”²⁶

Argumenti ove druge strane idu u pravcu toga da da je nelogično tvrditi da je neko uložio toliko sredstava u kompaniju koju je imao nameru da dovede do bankrotstva. Takođe se ističe da će stečajem biti namirena sva neizmirena dugovanja i sve neisplaćene plate. Navode

²³ Ibid.

²⁴ Radi se o ročištu koje zakazuje stečajni sudija radi ispitivanja potraživanja. Ono je regulisano Zakonom o stečaju u članu 72, stav 1 i 2. Up. Skupština Republike Srbije (2009): Zakon o stečaju. U: Službeni glasnik RS (104/09).

²⁵ Turudić.

²⁶ Ibid.

štrajkača da je vlasniku potrebna jedino zemljišna lokacija, Jevtović opovrgava stavom da se firma nalazi na periferiji Zrenjanina, na zemljištu u čijoj okolini opština Zrenjanin daje zemljište besplatno, da bi na taj način privukla investicije.

Zaključak

Šinvoz nije ni prvo, a ni poslednje preduzeće na postjugoslovenskom prostoru čiji je ugovor o privatizaciji raskinut. Kao što je rečeno, od početka najnovijeg procesa vlasničke transformacije privrede Republike Srbije 2001. godine, raskinuto je 632 kupoprodajnih ugovora. Iako poništenje privatizacije predstavlja neku vrstu zadovoljenja pravde, šteta koju naprave loši vlasnici firmi često je teško nadoknativa, a firme za koje su raskinuti ugovori imaju dugoročne negativne posledice.

Čovek kojeg su radnici zrenjaninske kompanije optuživali da ju je uveo u stečaj dok je ovo preduzeće bilo pod njegovom upravom sada je na strani glavnih poverilaca. Upravo na to su i upozoravali radnici u svojim protestima, zahtevajući da se poništi privatizacija ove zrenjaninske firme. Da bi ironija bila kompletna, bivši vlasnik je takođe podneo zahtev za stečaj i plan za reorganizaciju i oporavak Šinvoza sudu. Radnici sa pravom postavljaju pitanje da li neko koga su radnici optuživali za stečaj može sada da revitalizuje fabriku i bude odgovoran za poslovanje kompanije u koju nije želeo ni da investira. Najveći poverioci Šinvoza su, kao što je rečeno ranije, Ivkovićeve povezane firme *TT Logistic* i *Jugopapir*, tako da se iza ovog stečaja jasno vidi dobro poznati scenario tzv. *spontane privatizacije*. Kupac kapitala nezakonitim poslovanjem najpre dovede preduzeće u dužničko ropstvo prema svojim firmama ćerkama, a zatim ga preuzme iz stečaja oslobađajući se na taj način i malih akcionara i svih obaveza iz kolektivnog ugovora koje je imao prema radnicima privatizovane kompanije. Upravo je to vrlo sličan scenario koji se mogao videti i na prostorima SAD-a 1980-tih godina. I ovde se radi o korporativnom stečaju motivisanom tipičnim strateškim ciljevima. U oba slučaja cilj menadžmenta je bio smanjenje troškova poslovanja, kako bi kompanije postale profitabilnije i/ili kako bi menadžeri i vlasnici ostvarili lične materijalne koristi. U tu svrhu im je poslužio stečajni postupak, koji zakonodavci i ekonomski i pravni stručnjaci svakako nisu stvorili sa tim ciljem. Nesposobnost države da suzbije ovakve zloupotrebe mora se tumačiti i s obzirom na dati istorijski kontekst. Imajući u vidu da se fenomen „strateškog stečaja“ javlja i razvija tokom osamdesetih godina 20. veka, dakle u „zlatnom periodu“ neoliberalnih ekonomskih reformi, sve veće širenje ove pojave i na postjugoslovenski prostor ukazuje na poimanje „demokratske transformacije“ – u medijskom diskursu poznate i kao „tranzicija“ – u periodu nakon 1989. / 1990. godine. Ono što se na nivou legitimacijske ideje u celoj istočnoj Evropi već više dvadeset godina propagira kao liberalna demokratija, zapravo

predstavlja specifičnu primenu neoliberalne eliminacije svih socijalnih funkcija države.

Da „strateški stečaj“ pritom ne predstavlja tek zloupotrebu pravne i ekonomske institucije stečaja već jedan od brojnih primera iracionalnosti, kontradiktornosti i socijalne nepravедnosti kapitalističkog poretka, pokazuje činjenica da on i na prostorima „starih“ demokratija koje imaju znatno razvijenije institucije sistema za borbu protiv korupcije, predstavlja problem koji se, međutim, u najboljem slučaju toleriše, a često čini i „legitimnim“ sredstvom. To, naravno, nije i ne može biti izgovor za zakonodavce, jer oni treba da se trude da unaprede poslovno okruženje i da zakonskim rešenjima svedu na minimum mogućnost za zloupotrebu te institucije. Ipak, imajući u vidu procese političke i ekonomske transformacije na ovim prostorima u poslednje dve decenije, kao i ulogu državnih institucija i političkih elita u „rashodovanju“ postjugoslovenskih društava, sistematskom uništavanju (post)socijalističke privrede i konačno oduzimanju osnove egzistencije velikom broju ljudi ostalih bez radnog mesta, s pravom se može i mora postaviti pitanje, da li zaista možemo očekivati kraj tog „rashodovanja društva“ ili će ono biti okončano tek kada se završi podela resursa između ekonomskih i političkih elita. Kao i dalja sudbina radnika Šinvoza i brojnih drugih preduzeća i ovo pitanje do daljnjeg ostaje otvoreno.

Literatura

- [N., N] (2008): Stečaj za svoj džep. In: Večernje novosti, 17.05.2008. Online verfügbar unter <http://www.svevesti.com/a72812-ste%C4%8Daj-za-svoj-d%C5%BEep>, zuletzt geprüft am 14.07.2012.
- [N., N] (2011): Neuspešna promena vlasništva. In: Akter, 18.04.2011. Online verfügbar unter <http://www.akter.co.rs/ekonomijaprint/3562-neuspena-promena-vlasnitva.html>, zuletzt geprüft am 15.08.2011.
- [SEEbiz]; [Vijesti] (2011): Stečajna mafija po nižim cijenama kupuje imovinu propalih preduzeća. In: SEEbiz.eu, 01.08.2011. Online verfügbar unter <http://trend.seebiz.eu/stecajna-mafija-po-nizim-cijenama-kupuje-imovinu-propalih-preduzeca/ar-10008/>, zuletzt geprüft am 14.07.2012.
- [Šinvoz] (2007): Prospekt. Hg. v. Beogradska berza. Beograd. Online verfügbar unter http://www.belex.co.yu/prospekti/SINV___.html, zuletzt geprüft am 01.09.2007.
- Aldrich, Howard (1979): Organizations and environments. Englewood Cliffs: Prentice Hall.
- Bolčić, Silvano (1993): 'Novi menadžeri' u privatnim firmama u Srbiji početkom 90-ih. In: Sociologija 35 (2), S. 243–251.
- Bolčić, Silvano (1993): 'Novi preduzetnici' u Srbiji početkom devedesetih. In: Sociologija 35 (4), S. 489–504.
- Bolčić, Silvano (1994): The spread of entrepreneurship in Serbia in the early nineties. In: Sociologija 36 (4), S. 369–401.
- Bradley, Michael; Rosenzweig, Michael (1992): The Untenable Case for Chapter 11. In: The Yale Law Journal 101 (5), S. 1043–1095.
- Cvejić, Slobodan (2002): Neformalna privreda u post-socijalističkoj transformaciji. "Siva ekonomija" u Srbiji 90-tih. In: Silvano Bolčić und Anđelka Milić (Hg.): Srbija krajem milenijuma. Razaranje društva, promene i svakodnevni život. 1. Aufl. Beograd: Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta, S. 123–140.
- Daily, Catherine M. (1994): Bankruptcy in strategic studies: Past and promise. In: Journal of Management 20 (2), S. 263–295.
- Delaney, Kevin J. (1998): Strategic bankruptcy. How corporations and creditors use Chapter 11 to their advantage; with a new preface. Berkeley: University of California Press.

- Didanović, Vera (2006): Teorija zavere i druge zavere. Stečajna mafija. In: Vreme, 20.04.2006 (798). Online verfügbar unter <http://www.vreme.com/cms/view.php?id=450323>, zuletzt geprüft am 14.07.2012.
- Dragaš, Branko (2006): Stečajna mafija. Beograd. Online verfügbar unter http://www.dragas.biz/index.php?option=com_content&view=article&id=1514:stena-mafija&catid=104:komentari&Itemid=69, zuletzt aktualisiert am 17.04.2006, zuletzt geprüft am 14.07.2012.
- Golić, Slavko (Hg.) (2012): Jugoremedija, deo drugi... Radničke borbe u Srbiji. Zrenjanin: Ravnopravnost.
- Horvat, Srećko; Štiks, Igor (2012): Dobrodošli u pustinju tranzicije! Postsocijalizam, Evropska unija i nova levica na Balkanu. In: Miloš Jadžić, Dušan Maljković und Ana Veselinović (Hg.): Kriza, odgovori, levica. Prilozi za jedan kritički diskurs. Beograd: Rosa Luxemburg Stiftung, S. 159–176.
- Ikonić, Slobodan; Vrzić, Nikola (2006): Trgovinski sud i privredni kriminal. In: NIN, 19.04.2006 (2886). Online verfügbar unter http://starisajt.nspm.rs/ekonomskapolitika/2006_trgsud1.htm, zuletzt geprüft am 14.07.2012.
- Jackson, Thomas H. (2001): The logic and limits of bankruptcy law. Washington, D.C: Beard Books.
- Moulton, Wilbur N.; Thomas, Howard (1993): Bankruptcy as a deliberate strategy: Theoretical considerations and empirical evidence. In: Strategic Management Journal 14 (2), S. 125–135.
- Plestina, Dijana (1992): Regional development in communist Yugoslavia. Success, failure, and consequences. Boulder: Westview Press; Woodward, Susan L. (1995): Socialist unemployment. The political economy of Yugoslavia, 1945-1990. Princeton: Princeton University Press.
- Popov, Nebojša (Hg.) (2011): Radno mesto pod suncem. Radničke borbe u Srbiji. Beograd; Zrenjanin: Službeni glasnik; Res publica; Luxol-Farmacija.
- Popović, Željko; Gajić, Zoran (Hg.) (2011): Kroz tranziciju. Prilozi teoriji privatizacije. Novi Sad: Alternativna kulturna organizacija.
- Sheppard, Jerry Paul (1995): Beautifully broken benches. A typology of strategic bankruptcies and the opportunities for positive shareholder returns. In: Journal of Business Strategies 12 (2), S. 99–134.
- Skupština Republike Srbije (2007): Zakon o privatizaciji. In: Službeni glasnik RS (38/01, 18/03,

45/05, 123/07).

Skupština Republike Srbije (2009): Zakon o stečaju. In: Službeni glasnik RS (104/09).

Sundhaussen, Holm (2012): Jugoslawien und seine Nachfolgestaaten 1943-2011. Eine ungewöhnliche Geschichte des Gewöhnlichen. Wien; Köln: Böhlau.

Turudić, Momir (2008): Radnici lete u nebo. Slučaj "Šinvoz". In: Vreme, 24.01.2008 (890). Online verfügbar unter <http://www.vreme.com/cms/view.php?id=570111>, zuletzt geprüft am 14.07.2012.

Veselinović, Ana; Atanacković, Petar; Klarić, Željko (Hg.) (2011): Izgubljeno u tranziciji. Kričička analiza procesa društvene transformacije. Beograd: Rosa Luxemburg Stiftung.